

ZGODOVINA UČNIH NAČRTOV IN PROGRAMOV ŠOL ZA GLUHE NA SLOVENSKEM

BOGO JAKOPIČ

Prvo omembo, ki bi prišla v poštev za obravnavo o izobrazbi kadra za pouk slušno in govorno prizadetih otrok, zasledimo v letu 1846, ko je licejski učitelj Anton Jarc sporočil guberniju, da je vodil tudi kurz surdopedagogike na ljubljanskem liceju¹. Podrobneje je tedaj obravnavan le seznam učiteljev, ki so poslušali ta kurz, ni pa omenjeno, kakšna metodična navodila so dobili za pouk svojih gluhih učencev, niti kateri predmeti naj bi se izjemno poučevali pri gluhih. Kaže, da so se slušatelji tega kurza usposobili pretežno le za normalno razvite otroke z navodili, ki so jih dobili tudi za učenje gluhih otrok. To pač ni čudno, če pomislimo, kako počasi je prodirala pedagoška znanost na naše ozemlje, posebno pa v glave vodilnih mož, ki so bili odgovorni za njen razvoj. Zanimanje za pedagoško vedo naj bi se na Slovenskem poživilo z dvornim dekretom 2. avg. 1777, ki predvideva, da se morajo učitelji že na nižjih gimnazijah seznaniti s Felbingerjevo metodično knjigo, vendar je ostal ta dekret na Slovenskem večinoma brez odziva. V začetku 19. stoletja se začno ustanavljati tudi na Slovenskem pedagoške stolice. Pedagogika je doživela stopnjo fakultativnega predmeta najprej kot katehetika, ki se je predavala na teoloških fakultetah študentom 4. letnikov po profesorjih pastoralne in moralne teologije. Drugače je bilo z novim učnim načrtom leta 1805 in revidiranim učnim načrtom leta 1824, ko je sodila pedagogika na nekoliko boljše mesto predmetov, navajajoč, da jo morajo duhovniki in vzgojitelji poslušati ter opraviti izpit iz nje. Načrt je bil razširjen 15. dec. 1808, ko se je razširila obveznost še na slušatelje filozofije v vzgojni zavodih (konviktih). O vzgoji kandidatov za specialne šole ni bilo govora. Vendar je naša širša domovina Slovenija v tem času imela posebno srečo, da je na Goriškem živel mož, ki je še pred letom 1840 mislil vneto in zavzeto na izobrazbo gluhe mladine, in čigar položaj in vpliv sta pripomogla svoje, da se je vprašanje šolanja gluhih pri nas postavilo v ospredje. Prisluhnimo, kaj nam ta mož, Valentin Stanič, pravi sam o svojem delu v zvezi z ustanovitvijo goriške gluhonemnice, ki je bila prva tovrstna ustanova na slovenskem ozemlju.² »Bilo je meseca avgusta 1836, ko je slov. deželna vlada neke knjige imenovane *Versinnlichte Denk- und Sprachlehre* (napisal Hermann Czeh) poslala konzistoriju z nalogom, da poskuša dobiti nekaj zmožnejših mlajših duhovnikov, ki bi bili voljni lotiti se pouče-

vanja gluhonemih. Čital sem predgovor v omenjeni knjigi in proti njegovemu koncu je ubogih sirot usmiljeni oče vžgal v mojih prsih ogenj, ki me je pretresel in kateri, ako Bog da, bode stoprv z mojim življenjem v meni ugasnil. Govoril sem glede omenjenih mladih duhovnikov z nekim profesorjem bogoslovja. Le malo se jih je oglasilo. Zato je bilo treba vse dekanate goriške nadškofije o tej zadevi opomniti ter jim več v tem času nakupljenih iztisov omenjene knjige priporočiti, da bi jo duhovni brali.« (Toda trud za to je bil skromen.) Stanič nadaljuje: »Vendar je posijalo po gredem vremenu tudi sonce, ko mi je kmalu nato omenjeni profesor povedal, da se preprost učitelj v spodnjih razredih tukajšnje normalke (g. Anton Pagon), dasiravno ne pozna Czehove knjige, uže dalj časa prav srečno ukvarja s podučevanjem gluhonemih. Ob koncu l. 1837 je bila izkušnja, pri kateri je bilo navzočih več odličnih gospodov, ki so poslušali, kakšna radost je sevala z obrazov glušcev, ko so se trudili z besedami izgovoriti to, kar bi radi povedali. In naslednje pomlad l. 1838, ko so spet romale okrožnice konzistoriju in v Kanalu je v tem času g. Valentin Toman 3 gluhe dečke podučevati začel, je bila tudi l. 1838 spet skušnja, ki je lepo uspela. Zdaj je bil že skrajni čas, da bi se v Gorici osnovala redna šola za gluhoneme.« — Toliko o posameznih poskusih dela z gluhih otroki do ustanovitve goriške gluhonemnice v letu 1840 (o ustanovitvi sami je več govora v zgodovini gluhonemnice v Gorici). Seveda pa nam je vsaj delno ohranjeno v pismih Valentina Staniča (1774 do 1847) oziroma v njegovih potopisih o tem, kako se je le-ta sporazumeval z gluhih. Zelo rad je gradil na nazornosti in je pozornost gluhih spodbujal ne z zvokom, ampak s pokom iz pištole, ker je domneval, da pok gluhi bolje slišijo. Takole pravi sam Stanič o tem: »Iz izkušnje sem namreč spoznal, da razumejo gluhonemi najlažje zvok bobna, groma, puške in še basa pri orgljah. Te vrste zvoki vplivajo s svojimi posebnimi zvočnimi treslji na strnjene slušne organe ali pa na druga čutila gluhonemih, ki so bolj dovzetna kot pri drugih ljudeh. Toliko je gotovo, da je sicer vsako še tako krepko klicanje ali žvižganje pri gluhonemih brezpredmetno. Zato je streljanje edino sredstvo, če je treba raztresene gluhoneme sklicati.« — Tako Stanič. Več o predmetniku in pouku gluhonemih otrok na goriški gluhonemnici bo mogoče zaslediti pri obravnavi dela in metod ter predmetnika na

gluhonemnici v Gorici, kot jo opisuje pisec knjige *Gluhonemi* (Gorica 1894) Anton Rudež.³

Ni ostalo brez vpliva celotno pedagoško gledanje po milanskem kongresu leta 1880, ko se je začela v šole uvajati namesto kretalne glasovna govorna metoda. Najprej je mednarodni sestanek učiteljev gluhih v Parizu leta 1878, kasneje pa v Milanu leta 1880 potrdil oralno metodo kot osnovo pri pouku gluhonemih.

Prvo, omembe vredno delo, ki bi se pri nas že določneje lotevalo problematike učnega načrta za gluhe učence, je Koprivnikova knjižica »Gluhonemec in nje obrazovanje« iz leta 1888 (izšla v Mariboru).⁴ Knjižica je izšla kot ponatis člankov iz *Popotnika*. Koprivnik kot šolan praktik se je lotil v tej smeri dela z vso vnemo, čeprav je bil deležen tudi ostre kritike, a je brez bojazni zagovarjal svoja, za tisti čas dokaj napredna načela.

Njegov predmetnik in učni načrt poudarjata izročila, ki so bila tedaj v pedagoški smeri že dokaj močno zastopana (npr. vzgoja doma v predšolskih letih, glede na razum in nrvnost).

Pri učni tvarini in učnem načrtu najprej citira Rösslerja, ki pravi o pouku: Jasno je, da bo gluhonememu otroku težje, ne da se pouk slišočim prikrajša in brez posebnih zahtev do učitelja; vzporedno s slišočimi pa se bo z uspehom udeleževal pouka *pisanja, risanja*, v početnem *računanju* in deloma tudi v *nazornem pouku*, in sicer pri vsakem učitelju.« Nato pa po Hillu, ki ga Koprivnik zelo ceni, označi učno tvarino:

- a) gluhoven otrok naj se privadi v ljudski šoli šolskemu redu in strahu;
- b) vadi naj se v mehaničnem pisanju;
- c) nauči naj se risati priprostih zrisov in likov;
- d) seznanj naj se s števili do 10 in dalje in s številkami v tem številnem krogu;
- e) nauči naj se pisati imena predmetov, lastnosti in dejanj;
- f) vežba naj se mu glas s tem, da se mu izvajajo posamezni glasi.

Prvi Koprivnikovi poskusi urediti siromaščino v predmetnikih pri poduku gluhih je gotovo v zvezi s poskusi, ki so jih skušali dati šolski zakoni tega obdobja.

Avstrijski državni osnovnošolski zakon od 14. maja 1869 je predvideval, da so tudi »nepolnočutni otroci« šolski obvezniki in še natančneje to precizira čl. 59/2 s tem, naj pokrajinske uprave izdajo posebne ukrepe v pogledu osnivanja posebnih pokrajinskih šol in domov za nepolnočutne otroke.⁵

Šolski svet za Kranjsko pa je z ukazom 21. januarja 1881 določil, da se učiteljišniki IV. letnika ljubljanske učiteljske šole pri pouku uče dela z gluhi in slepimi. Z razpisom c. kr. ministrstva za bogočastje in pouk št. 6464 z dne 6. julija 1881 je bilo predvideno tudi »obvezno šolanje defektnih otrok«. Šolska uprava je izdala 2. maja 1883 šolsko novelo št. 53, po kateri so tudi defektni otroci dolžni obiskovati šolo. Žal, pa je zakon o vzgojnih in učnih zavodih propadel na VII. seji kranjskega deželne sveta z dne 29. oktobra 1889. Kranjski pokrajinski šolski svet je leta 1889 opravil tudi popis gluhonemih na Kranjskem in ugotovil, da jih je 128, ki bi jim bilo potrebno šolanje. V dokumentaciji, ki obravnava žensko gluho mladino na šoli v Šmihelu pri Novem mestu (od l. 1886 do 1904),⁶ zasledimo poudarek na praktični smeri te šole, četudi je šmihelski učni načrt dal poseben poudarek ženskim ročnim delom in kot samostanski šoli — verouku. Šolanje je v tem zavodu trajalo 6 let. Šola je delovala 5 dni v tednu. Četrtek je bil prost dan. Vsak dan je bilo 5 ur pouka, tedensko torej 25 ur. Šolsko leto je trajalo 40 tednov. Ni pa nam ohranjen načrt in program šole. Organizacija pouka je bila podobno urejena kot na goriškem zavodu (osnovanem 22. aprila 1840). V šmihelski šoli so učili naslednje predmete: artikulacijo »glasoslovja«, izgovarjavo z branjem in pisanjem, verouk, računstvo, zgodovino, zemljepis, spoznavanje narave, lepomisli. »kaligrafijo«, risanje, ročno delo in gospodinjstvo, v katerega je bilo zajeto pranje, šivanje, likanje ter čiščenje in urejevanje doma. Zadnjemu predmetu so, kot kaže, posvečali največ pozornosti, ker so se gluhe deklice pripravljale za gospodinje, hišne pomočnice in delavke. Predmete so učile le redovnice. Artikulacijo so vodili po oralno — glasovni metodi, kar je bilo za tisti čas zelo sodobno, saj so takrat še po mnogih šolah učili po gestikulacijski metodi in po metodi napisovanja. V rabi je bil čist slovenski jezik in ne nemški, kot se je to prakticiralo v Grazu, Linzu in na Dunaju, ali pa italijanski, ki je bil v rabi v Gorici.

V 3. razredu je bila že obravnavana slovnica, v višjih razredih pa že sestavki iz običajnih učbenikov za učenje jezika v osnovni šoli pretežno čitanka. Vendar so bili sestavki še obdelani na skrajno verbalističen način: z metodo vprašanja in odgovora. Od 6. razreda dalje so vadili pisanje raznih vsebin: vabila, zahvale, pisma prijateljici, prošnje, izpopolnjevanje raznih tiskovin, telegramov, priznanc, pisanje raznih čestitk in voščil za praznike. Tudi zemljepisno znanje je bilo zelo skromno: bližnja in širša okolica Šmihela, kranjska in

evropska mesta, gore, morja, reke, države. Pri pouku zgodovine so poudarjali zgodovino vladarske hiše (Habsburžanov). Spoznavanje narave je bilo pretežno osredotočeno na letne čase, domače živali, žitarice, dele telesa, dan, ura, leto, zrak. Pri računstvu so se nekoliko bolj poglobili, kar kaže precejšnja sistematika in natančnost pri računstvu. Ne samo, da so prešli vse štiri računske operacije, ampak so računali tudi precej na pamet in to praktično vadili v nalogah. Pisanja so se učili prav tako le 4 leta. Uporabljali so risanke s pikami, številko 0 in 1, pa tudi bloke. Risali so ornamente, geometrijske slike, črke, največ pa elemente, ki so rabljeni za ročno delo: križni obod, monogrami, križni vez itd. Šele v višjih razredih je prehod na umetniško risanje, a ne po naravi, temveč na kopiranje z danih risb nemško grafiko, razglednice.

Religioznemu pouku je bila posvečena v tej šoli velika pozornost. Ta pouk je bil, kot kaže učni načrt, zelo podroben. Uporabljala sta se dva priročnika, ki sta bila tedaj v rabi na rednih šolah: zgodovina sv. pisma in krščanski nauk. Tak poudarek na tem predmetu na šoli, ki so jo vodile redovnice, je docela razumljiv, a temu je prispeval svoj delež tudi duh časa, ki je vladal v avstrijskih šolah.

Šola za gluhaneme deklice v Šmihelu je igrala dominantno vlogo v svojem času. To je bila prva taka šola na Kranjskem in prva tovrstna šola v naši državi, ki je uvedla glasovno govorno metodo v času, ko so v mnogih privatnih šolah še poučevali po znakovni metodi in je tako vrsto gluhih žena pripravila za življenje.

V novembru leta 1894 je izšla znana knjiga A. Rudeža: »Gluhanemi« v Gorici. V tej knjigi se avtor, star praktik v delu, od str. 219 do 329 lotéva analitičnega prikaza učne snovi za gluhe, kjer upošteva naslednje predmete, ki naj bi se jih učili gluhi otroci:

1. govor,
2. branje,
3. pisanje (tudi lepopisje),
4. risanje,
5. verstvo,
6. računstvo.

Iz te knjige lahko spoznamo, da je kot nekaj učni načrt goriške gluhanemnice določil konzistorij, da naj se »pouče gluhanemi v spoznanju samega sebe in v dolžnostih, ki jih vežejo kot kristjane in državljane, ter da se uče govora in pa kakega rokodelstva za svojo prihodnost«.

Gluhanemi obojega spola so se poučevali v 4 razredih v slovenskem in italijanskem jezi-

ku. Čas vzgoje in izobrazbe je trajal 6 let, pa tudi 8 let, če se je kdo še želel izpopolniti. Učili so se po Czehovi metodi, ki je bila kretalna, le boljši učenci so izgovarjali besede. Poleg šolskih predmetov so učili tudi ročno delo ter razne rokodelske veščine. Pouk je trajal razen četrtega po 5 rednih in 2 ponavljalni uri na dan. V četrtek od 8. do 11. ure je bila tedenska preizkušnja, katere so se udeleževali tudi učiteljski pripravniki in bogoslovci. Dve uri v tednu so podučevali, kako učimo gluhaneme. Ob nedeljah in cerkvenih praznikih so gluhanemim razlagali evangelij pa tudi krščanski nauk ter vodili krščansko šolo za odrasle gluhe. Tako do leta 1856, ko je vodstvo zavoda prevzel Andrej Pavletič; ta je vodil dolgotrajne borbe z učiteljstvom, ki je zagovarjalo kretalno metodo. Vendar je A. Pavletič v tem boju zmagal. Nekako od leta 1885 dalje je tudi v goriškem zavodu zagospodovala čista govorna metoda, ko je poprej usposobil s tečajem nekaj učiteljskega kadra, ki je bil kos delu z govorno metodo. Upošteval je pri tem Hillovo metodo dela. Za tiste čase napredno je uvedel tudi šolanje gluhih dečkov in deklic skupaj v razredu. Pod Pavletičem je postala gluhanemnica tudi državni zavod in tako se je stanje izboljšalo. Če nekoliko bolj kritično pregledamo delo goriškega zavoda, vidimo, da je bilo delo v tem zavodu dokaj težko, saj je bilo tedaj še veliko število takih učiteljev, ki jim je bilo delo z gluho mladino precejšnja novost: bila pa je zelo usodna napaka to, da so bili usmerjeni bolj v eno smer, ki jim je narekovala Czehova knjiga. Zanimarili so govor in kot komunikacijsko sredstvo med glušci osvojili kretalno, ki so se je zelo trmasto oklepali še po Pavletičevem nastopu prenekateri stari učitelji. Upoštevanja vreden je program profesionalne orientacije gluhih učencev, ki so jo dokaj posrečeno in skrbno izvajali. V določeni dobi so poleg učenja kmetijstva posamezni mojstri prišli tudi v zavod in za določen honorar učili učence rokodelstva. Tako imamo na primer leta 1856 izpričano, da se je izučilo 5 krojačev, 7 čevljarjev, 6 mizarjev, 4 ključavničarji, 2 sodarja, 1 tiskar, 1 kamnosek, 1 barvar, 1 klepar, 1 pločevinar; skupaj 30 izučenih rokodelcev, ki so imeli tudi že svoj zaslužek.

Seveda pa o kaki predšolski rani vzgoji gluhega otroka tukaj v 19. stoletju še ni bilo govora.

Leta 1900 je bila ustanovljena gluhanemnica v Ljubljani, ki je v neki meri nadaljevala tradicije šmihelske šole, a je dosledno uvedla koedukacijo dečkov in deklic, kot je to izvedla že nekaj let prej goriška gluhanemnica.

Med znamenitosti tega obdobja moremo gotovo šteti »Lehrplan und methodische Instruktionen für die Taubstummen-schulen /Anstalten Ungarns,7« ki je izšel v Budimpešti leta 1901, in ki je vsaj delno vplival na formiranje učno-vzgojnega dela tudi pri nas. Zanimivo je, da ta načrt določa pod Articulations-Unterricht in Sprech-Unterricht od 20 ur v I. razredu do 40 ur v VIII. razredu, kar so vsaj delno prevzeli v tem času tudi naši zavodi, še celo učni načrt iz leta 1931, ki pa je seveda večino predmetnih snovi podredil govoru oziroma jeziku.

Iz zapiskov v Prvem letnem poročilu⁸ bremo v organizacijskem statutu, da se gluhome obojega spola npravstveno versko vzgajajo in poučujejo, da se pripravljajo za različne obrti in da se ljudskošolskim kandidatom oziroma ljudskošolskim in meščanskim učiteljem da priložnost, prisvojiti si znanje specialne metode o pouku gluhome.

V poglavju o gojencih beremo že dokaj zdiiferencirane pogoje o sprejemu gojenca na ljubljansko gluhomenico. Pogoji so:

- a) gluhomeost ali tolika naglušnost, da se glasovni govor ne more priučiti naravnim potom, to je po posluhu;
- b) izpolnjeno sedmo in ne prekoračeno dvanajsto leto
- c) zmožnost za pouk, ki se dokaže pri posebnem, v ta namen na zavodu napravljenem izpitu in
- d) zadostni telesni razvoj.

Sprejeti se ne smejo bebeci, slepci, epileptiki in otroci z nalezljivimi boleznimi ali s hudimi telesnimi napakami; tudi se ne smejo sprejemati otroci, ki bi se zaradi slabo razvitih govoril ne mogli naučiti glasovnega govora kakor tudi oni z refrakcijskimi anomalijami ali taki, ki močijo posteljo. O sprejetju določa cieželna vlada po predlogu izpraševalne komisije, v kateri so hišni zdravnik, ravnatelj in razrednik.

Učna doba traja praviloma osem let. Podaljšanje ali krajšanje taiste si pridružuje deželna vlada. Učni predmeti so:

1. verouk,
2. jezikovni pouk, in sicer:
 - a) artikulacije, vaje v govorjenju in odgledovanju,
 - b) nazorni pouk,
 - c) jezikovne oblike,
 - d) spisje,
 - e) branje,
 - f) proste govorne vaje in pravopis;
3. računstvo v zvezi z geometričnim oblikovanjem;

4. tisto, kar je gojencem najumljivejše in najpotrebnejše iz prirodoznanstva, zemljepisa in zgodovine s posebnim ozirom na dom in domovino;

5. lepopisje;
6. risanje;
7. telovadba;
8. ženska in deška ročna dela;
9. obrtni pripravljalni pouk;
10. pouk v gospodarskih in kmetijskih delih in v vrtnarstvu.

Učni načrt in število učnih ur za posamezne predmete v posameznih razredih določa deželna vlada po predlogu učiteljske konference. Število učencev v enem razredu naj ne presega 12.

Poučuje se po glasovno-jezikovni metodi. Pismeno izražanje naj se goji vso učno dobo. Naravne kretnje se smejo uporabljati, ako imajo nazorno veljavo:

1. kot prvo sredstvo za sporazumljenje;
 2. kot delno ponazorilo in razlagalno sredstvo pri podajanju novih pojmov;
 3. kot sredstvo pri izpraševanju gluhome otrok glede na razumevanje priučenega govora; umetne (konvencionalne) kretnje naj se izključijo od pouka. Učni jezik je slovenski. Revni, za vzgojo sposobni gluhome otroci nemške narodnosti s Kranjskega, se pošiljajo na račun ustanovnega zaklada drugam.
- V nadaljevanju je v Prvem letnem poročilu zelo natančno opredeljeno notranje življenje zavoda, kar v potankosti še ni bila značilnost ureditve zavodov, nastalih v 19. stoletju.

Bistvenjših sprememb v šolstvu za gluhome mladino po vsej verjetnosti ni bilo vse do prve svetovne vojne, ko se je v težjih materialnih in duhovnih razmerah znašlo več ali manj vse naše šolstvo. Delo v zavodu je bilo dokaj oteženo; tako se je v ljubljanskem zavodu šolalo med prvo svetovno vojno le 12 do 14 gojencev višjih razredov, vsi drugi gojenci so bili doma, ker je bilo v zavodu vojaštvo, kasneje tudi vojna bolnišnica.

Po končani vojni je učiteljstvo skušalo vsebinsko preusmeriti pouk in ga prilagoditi novim razmeram ob nastanku predaprilske Jugoslavije. Dolga je bila pot do »prečiščenega« novega učnega načrta; leta 1930 je novi šolski zakon, prvi za vso državo, dal temelj za ureditev šol za nezadostno razvite in defektne otroke. V nastanku zakonov v zvezi s specialnim šolstvom pravi defektolog Anton Skala v zborniku »Štirideset let gluhomenice v Ljubljani«,⁹ v članku »Nekaj misli ob štiridesetletnici« tole: »Poklican sem bil v ministrstvo prosvete, da organiziram to šolstvo v vsej dr-

žavi. Tedaj sta bila zopet gluhoemnica v Ljubljani in njeni ravnatelj Grm tisto mesto, kamor sem se zatekel po nasvete in pomoč. Moral sem skrbeti za pravilnike in učne načrte za gluhoemnice, zavode za slepe n pomožne šole, ki jih do tedaj še nismo imeli. Ravnatelj Grm in učiteljski zbor na gluhoemnici sta mi vedno rada pomagala in dobro svetovala. Tako je več kot verjetno, da je ljubljanska gluhoemnica izoblikovala nov učni načrt, ki je zagledal beli dan v letu 1931.¹⁰ Na prvi strani tega učnega načrta beremo naslov: »Pregled učnih predmetov« (predmetnik). Na osemrazredni gluhoemnici so tile predmeti s tem številom ur:

I. r. Jezikovni pouk (po strokah) — iz vsakdanjega življenja, prirodopis, domoznanstvo-zemljepis, zgodovina, družboslovje, skupaj 20 ur; računstvo 4 ure, pisanje 2 uri, risanje 2 uri, del. pouk 2 uri, telesna vzgoja 2 uri; skupaj 32 ur. V prvem razredu ni veroučnih ur. Število učnih ur je v vseh 8 razredih fiksno — 32 ur. V 7. in 8. razredu odpadeta 2 učni uri tedensko pisanja, pa ju pokrije verouk, ki je vse od vključno drugega pa do osmega razreda po 2 uri tedensko. Za ravnovesje je od 2. do 8. razreda tudi 2 uri tedensko manj jezikovnega pouka po strokah — 16 ur tedensko.

V učnem načrtu zasledimo tudi opombo: Število učnih ur pa se sme brez škode znižati ali tudi zvišati. K tem učnim uram je prišteti še 4 ure sprehoda v učne namene, ki spadajo v redni urnik. Predmet iz vsakdanjega življenja (prim.: Alltagskunde) tvorijo doživetja v domu, v domovini, v svetu, v človeškem življenju in kulturi. Sledi učna tvarina po posameznih predmetih.

Snov slovenskega učnega jezika je na slovenskem jeziku, medtem ko je snov drugih predmetov na srbohrvatskem jeziku (v tem predmetniku). Veroučnega gradiva ni v učnem načrtu; verjetno je imel katehet svoj lastni učni načrt, potrjen od pristojne cerkvene oblasti. Predmetnik in učni načrt nosita značilno potezo dveh osnovnih smernic — pouk glasovnega govora, govornih osvojitvev pojmovnega sveta ter praktična usmeritev učenca v smeri izobrazbe, ki jo potrebuje gluhi v določenem poklicu, v stroki.

Zanimivi so napotki v učnem načrtu takoj na začetku.

Pri jezikovnem pouku lahko preberemo: Osnovno pravilo: Poučuj praktično! Doživljanje in doživetje bodita podlaga vsemu govornemu pouku! Ustaljene prvine stare metode izpopolnjuj z vrlinami nove metode! Pri smotru jezikovnega pouka piše v tem učnem načrtu: Pridobitev zmožnosti razumevanja in

čitanja govora z ustnic: razumevanje in čitanje preproste pisane in tiskane besede: umevno in kolikor mogoče gladko izražanje v glasovnem jeziku; pravilna raba vsakdanjega občevalnega govora; znanje v napisovanju preprostih poročil in pisem. Govorna ritmika je v tem učnem načrtu sestavni del jezikovnega in govornega pouka in še ni samostojen predmet, kot bomo to videli kasneje. Artikulacijske vaje spremljajo učence vse do 8. razreda, kasneje jih učni načrt posebej ne omenja. Velik obseg ima v učnem načrtu vsakodnevni govor.

Pouk zemljepisa, zgodovine, domoznanstva itd. je v okviru »Jezikovnega pouka po strokah«. Stroke še niso strogo ločene po predmetih, ki so danes samostojni, zlasti na višji stopnji.

Odlično in hvale vredno je povezovanje dopoldanskega pouka s popoldanskim delom učencev oziroma gojencev, ko se snov utrjuje, dopolnjuje ali nazorno oblikuje pri igrah, sprehodih, ponavljalnih učnih urah, obiskih raznih institucij, zavodov, kulturnih in drugih javnih poslopij in spomenikov itd. V tem je ta učni načrt vreden naslednik in z izboljšavami odličen dedič poprejšnjih starejših učnih načrtov in programov.

Pri praktičnih predmetih je dokaj ločeno obravnavanje gradiva za moško ročno delo in žensko ročno delo, kar nas vodi na miselnost te dobe, ki je še dokaj strogo ločila moške in ženske poklice ter vlogo dela moža in dela žene. To se predvsem kaže pri risanju in pri ročnih delih. Poleg že omenjenega pa je tudi samo učenje precej osredotočeno na samo nekatere poklice, celo zelo enostavne in manj donosne, kot to opazimo danes. Še vedno je bila globoko zasidrana miselnost, da so gluhi zmožni le nekaterih, dejal bi, preprostejših poklicev, in nič več. Seveda je to treba jemati z rezervo, če pomislimo, da sta bili tehnika in tehnološka obravnava še pred nekaj desetletji precej primitivni v primerjavi z današnjo, naglo se razvijajočo tehnično novostjo.

Iz poročil učiteljev gluhih te dobe v zborniku »Štiridesetih let gluhoemnice v Ljubljani« (Lj. 1940) lahko spoznamo, da je ves praktični pouk v resnici potekal v smeri določene ročne obrti, saj so učenci pri rednem pouku izdelovali razne izdelke iz lesa, slame, lepenke itd.: gradili so čebelnjak; dekllice pa so se pri ročnem delu dokaj omejevale na pletenje, šivanje, vezenje in kuhanje. Pri praktičnih delih (ročnih delih se je kazal tudi v praksi izrazit dualizem.

Pri pouku telesne vzgoje v tem učnem načrtu lahko prečitamo, da je cilj telovadbe na

gluhonemnicah odstraniti ali vsaj omejiti slabe posledice gluhotе za telo in vzgojiti na duši in na telesu zdrave, odporne in harmonično razvite ljudi. Zelo lepo je precizirana metoda dela z otrokom pri telovadbi. V učnem načrtu lahko preberemo: Svoj smoter more doseči telovadba le, če jo gojimo vse šolsko leto po enotnem načrtu. Izbira vaj mora biti prikrojena vselej posameznim starostnim stopnjam in razvojni stopnji posameznika. Pri posameznih vajah se ni ozreti toliko na preciznost in skladnost v izvedbi kot na vpliv vaje na posameznika. V prvih dveh letih moramo upoštevati tudi dejanja, ki jih je otrok sam doživljal. Taka doživetja izraža gluhonemec na tej stopnji le v kretnjah, ki tvorijo nekako enoto duševnega izraza z nagonom po gibanju. S tem, da pustimo te kretnje večkrat zaporedoma ponoviti, postanejo telovadne vaje. Tako prične otrok v igri oblikovati svoje telo.

Zanimivo je, da je v prvih dveh razredih telovadba za dečke in deklice skupaj; od 3. razreda dalje pa telovadijo deklice ločeno od dečkov, kar je posledica nraštvene vzgoje te dobe. S telovadbo je zaključen pregled učne stvarine po predmetih.

Kako pa je potekalo delo po tem učnem načrtu, nam zgovorno pove zapisek učitelja Jožeta Zakovška v zborniku »Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani« (»Šolska doba gluhega otroka,« str. 47 do 54). Po opravljenem sprejemnem izpitu se prične za otroka učna doba. V 1. artikulacijskem razredu se uči gojenec v glavnem umetnega ali artikulacijskega govora in odgledovanja govora z ust. Pri tem delu se uporabljata dve metodi, sintetična in globalna. Po sintetični metodi se otrok najprej vadi v dihanju, zlasti v globokem in pravilnem vdihavanju in v počasnem izdihavanju s pihanjem skozi cevko v vodo, v papir ali v svečo. Nato se učenec vadi v izgovarjanju in v ogledovanju posameznih glasov. Razviti glasovi se takoj vežejo v pojme in v pojmovne zveze, npr. p in a v pa (prvi pozdrav gluhonemih). Za ponazoritev pojmov se učitelj poslužuje slik, predmetov, modelov. Istočasno s izgovarjanjem in ogledovanjem se učenec vadi tudi napisovanja ustreznih črk, besed in stavkov. Po globalni metodi se učenec ne vadi v izgovorjavi posameznih glasov, temveč najprej v spoznavanju napisanih imen, ki se pokažejo obenem s predmetom. Pozneje učitelj pokaže samo karton, na katerem je z velikimi črkami zapisano ime, a učenec sam pokaže ustrezajoči predmet ali sliko. Nato sledi risanje grafične oblike, ki polagoma prehaja v pisanje. Učitelj sedaj na to korigira. Učenec se je v tem primeru učil govora:

1. z branjem,
2. s pisanjem,
3. z globalnim branjem z ust,
4. z izgovarjanjem.

V drugem razredu učitelj že v prvi vrsti vadi in čisti izgovorjavo, širi pa tudi učenčevo znanje s spoznavanjem okolja in odnosov, ki vladajo med posameznimi predmeti in med ljudmi. Prvi in drugi razred sta nižja stopnja v vzgoji in pouku gluhonemih. V teh dveh letih se je učenec priučil glasovnega govora in odgledovanja. Naučil se je tudi brati, pisati in računati v obsegu do 20.

Na srednji stopnji še nadalje posvečamo pozornost govoru. Učitelj mora paziti na izgovorjavo, da ostane govor razumljiv. Potrebne so neštete posamezne in skupne vaje. Te so v posebnih urah (artikulacija) ali pa skupno z drugim poukom, zlasti jezikovnim, ki je središče vsega dela. Pri jezikovnem pouku učenci pismeno in ustno izražajo svoje misli in svoje občutje. Učitelj porabi vsako priložnost, da širi učenčev besedni zaklad. Na srednji stopnji se razširja tudi učenčevo duševno obzorje s spoznavanjem širše okolice, z razširjanjem računskih operacij z osnovnimi pojmi iz zemljepisa ter s spoznavanjem narave in naravnih pojavov. Spoznavajo pa tudi učenci ljudi v posameznih poklicih ter njih delo, kar je važno za poznejšo poklicno odločitev.

Na višji stopnji upoštevamo že dejstvo, da bo učenec v doglednem času zapustil zavod. Učitelj si zastavi vprašanje, kaj je učencu najnujnejše za življenje: česa je učencu predvsem še treba, da se bo uveljavil v življenju kot enakovreden član človeške družbe. V prvi vrsti še vedno gojimo govor, govorne oblike in odgledovanje, kar naj daje učencu možnost, da se bo pozneje laže sporazumel s svojo okolico. Učenec že odgleduje govor, ga razume, se zna pogovarjati. Pri čitanju je že obširen pogovor o vsebini berilnega sestavka. Poleg jezikovne izobrazbe je treba posvetiti največjo pozornost materialni izobrazbi. Učitelj hoče dati učencu čim več, da bo tem manj pogršel v življenju. Poleg nazornih znanosti, ki na tej stopnji ne poučujejo učenca več samo o naravi in njenih pojavih, temveč tudi o različnih naravnih silah, o njihovem izkoriščanju, o zavarovanju pred njimi, o kmetijstvu in kmečkem delu, o orodjih in o strojih, o obrtniškem in tovarniškem izkoriščanju naravnih zakladov, se uči učenec še zemljepisa, kjer spozna svojo ožjo in širšo domovino tako s politične strani kakor tudi z gospodarske strani. Toliko o zapisu učitelja gluhonemnice o izvajanju

učnega načrta in predmetnika iz leta 1931 na ljubljanski gluhoemnici.

Nekaj pa velja poudariti v zvezi s sprejemanjem gluhih učencev na tovrstne zavode pri nas v tem času. Kot v bivši Avstriji tako tudi v stari Jugoslaviji skoraj načelno niso sprejemali v obravnavo tistih gluhih, ki so bili sekundarno prizadeti z dodatnimi motnjami (največkrat z mentalno prizadetostjo bodisi lažje ali težje oblike). Zato je bil tudi uveden poseben sprejemni izpit za vstop otroka v gluhoemnico. S tem so se učitelji in zavod »zavarovali« pred večjimi neuspehi, ki bi jih utegnili imeti z otroki z dodatno motenostjo. Oblast, ki je bila dokaj asocialno ali vsaj nezadostno socialno usmerjena, je to povsem dopuščala in ščitila. S tem pa je bila storjena velika škoda tistim gluhim, ki so bili sekundarno prizadeti in bi se bili morda v danih okoliščinah še umsko razvili, pa so bili odklonjeni in so tako živeli proč od duhovnih žarišč — šol. Da je to utemeljena resnica, naj nam v ilustracijo služi podatek iz že omenjenega sestavka Jožeta Zakoška: (citat) Psihotehnična preizkušnja gojencev 8. razreda, ki je bila v mesecu maju t. l. (1940) na banovinski poklicni svetovalnici, je dala za gluhoemne kaj zadovoljiv rezultat. Inteligenčni količnik najboljše učenke je znašal 124, najslabšega učenca pa 86. Srednji inteligenčni količnik vsega razreda je bil 98. S tem je podan dokaz, da šolani gluhoemni otroci inteligenčno ne zaostajajo za polnočutnimi. Torej je bila gluhoemnica tudi v stari Jugoslaviji še vedno izbirna šola, kjer so se dokaj strogo držali načela, da sprejemajo v zavod le duševno normalno razvite otroke. Temu ustrezno je bil dokaj zahteven učni program, ki se je že mestoma približal programu učencev običajnih osnovnih oziroma ljudskih šol za normalno razvite otroke v stari Jugoslaviji.

Nekaj zelo koristnega za gluhi naraščaj je bila ustanovitev poskusnih predšolskih oddelkov v šolskem letu 1937/38 na ljubljanski gluhoemnici. To je prvi tovrstni poskus pripraviti v igri na pouk gluhe malčke za osnovno šolo pri nas. Vemo pa iz zgodovine gluhoemnic, da so v preteklem stoletju vpeljali že predšolske oddelke v Angliji ter Nemčiji, v Avstriji leta 1916, pa tudi na Češkem in v nekaterih evropskih državah v tej dobi.

Ker je v tej dobi gluhoemnica v Ljubljani uvajala v svoje delo različna nova gledanja in metode dela z gluhi v svetu, je bržkone zajela tudi zelo napredno stališče, da je šolanje oziroma vzgoja gluhega malčka izrednega pomena, zlasti še, če ga vključimo v ranem detinjstvu v gluhoemnico in pričnemo zelo zgodaj zlasti z učenjem govora. Iz podatkov v

zborniku (Štirideset let gluhoemnice v Ljubljani) moremo razbrati, da v predvojni dobi (1937—1941) posebnega učnega načrta najbrž ni bilo, ali vsaj tak načrt do danes ni ohranjen.

Vemo pa, kaj je bilo v tem pripravljalnem razredu na programu, saj nam je ohranjeno o tem nekaj bežnih podatkov.¹¹ Ves pouk in vsa vzgoja slonita na igri. Z igro se otroci zabavajo, z igro vadijo in se učijo. Prvi in glavni pogoj pa je govor, zato tudi pri vsem delu v razredu govorijo. Pri govoru si še pomagajo z naravnimi kretnjami. Otrok spozna, da so usta sredstvo za sporazumevanje. Nadaljnja naloga teh oddelkov (tudi materinske šole) je, da dajejo otrokom pravilne predstave in tudi pravilne sodbe: v njih gojijo tudi ročne spretnosti. S primernimi pripomočki se otroci učijo razlikovati trdoto, barve, vonj, okus. Pozornost vadijo z opazovanjem tudi s primerjanjem v zvezi s pokrivanjem raznih oblik. Iz papirnih oblik sestavljajo smiselne celote. S pihanjem volne, papirja se vadijo v dihanju; vse to pa je priprava za govor. Pri sebi v predalu imajo razne igračke, ki kažejo razne prizore iz življenja. Pri tem se otrokom oblikujejo pojmi; dejanja dramatizirajo skupaj z učiteljem. Na ta način se seznanjajo z vsem, kar je okoli njih. Svoja čustva in misli izražajo tudi v risbi. Prav tako jim je dobrodošlo tudi modeliranje. Ročno spretnost si vadijo z gibanjem papirja, z lepljenjem, s striženjem, pa tudi z nizanjem koral. Vse to pa so tudi dobre vaje za učenje in razumevanje dejanj, obvladovanje volje ter vzbujanja čuta odgovornosti. Zaposlenost teh otrok se ravna po potrebi ter volji otrok, pri čemer se mora zaradi večjega zanimanja snov večkrat menjati, da otroci ne izgubijo interesa ter delajo z voljo. V tem razredu je treba posvetiti kar dovolj lepo pozornost telovadbi, saj je gluhi otrok že zaradi drsajoče hoje in negotovosti v drži v precej slabšem položaju kot njegov slišeci vrstnik. Pri pouku telesne vzgoje vadijo z otroki ritmične vaje, dihalne vaje, vaje v ravnovesju in razne igre.

V izvajanju učitelja predšolskega oddelka je omenjena tudi želja po materinski šoli, ki naj bi bila čim prej dostopna tudi predšolskim otrokom.

Glede predšolske vzgoje pa je učitelj predšolskega oddelka predlagal naslednji dnevni red, iz katerega je razvidna vsakodnevna zaposlitev otroka: Ob 8. uri vstajanje, umivanje, oblačenje ter zajtrk do 9. ure. Od 9. ure do 11. ure je pouk; ob 11. uri kosilo, do 12. ure pa igranje. Po kosilu naj se igrajo ali pa gredo spat; od 13,30 do 15,30 naj bi bilo učenje, nato igra do 18,30, to je do večerje; ob 19,30 naj

gedo otroci k počitku. Toliko o začetku predšolskih oddelkov v Ljubljani

Treba bi bilo spregovoriti tudi o položaju gluhega otroka potem, ko zapusti gluhonemnico, ko je končal z osnovnim šolanjem. Že v stari Jugoslaviji je uspelo, da je slovenska gluhonemnica dobila z dekretom P. br. 49.376/35 z dne 15. I. 1936 stopnjo popolne meščanske šole za gluhoneme ob odpustu z odpustnico, ki je bila tako veljavna oziroma gluhi gojenci zaključno osnovno izobrazbo z vso pravico javnosti.¹²

Pripomniti moramo, da je to lep uspeh, saj so se v tem času na Hrvaškem še nekaj časa otepali s 6-letno osnovno šolo za gluhe otroke, ko je ljubljanski zavod že imel osemletno osnovno šolo. Po končani osnovni šoli ni obstajal noben učni načrt ali program v stari Jugoslaviji, po katerem bi gluhi absolvent osnovne šole dobival dodatno ali kakršnokoli drugo obliko izobraževanja. To je bila velika pomanjkljivost, s katero so gluhi absolventi morali računati in se z njo sprijazniti. Največ gluhih je šlo h kakemu obrtniku, ki je gluhega vajenca le nerad sprejel v uk zaradi tega, ker je moral gluhega otroka veliko bolj podučevati kot slišččega. Prišlo je celo tako daleč, da je dobil mojster, ki je sprejel gluhega učenca v uk, denarno nagrado v znesku 2000 din. To je bilo eno najbolj žalostnih poglavij v zgodovini izobraževanja in zaposlitve gluhe mladine. Če preresetamo pomanjkljivosti učnih načrtov in programov na območju slovenskega ozemlja vse od leta 1840 do 1945, moremo zaslediti naslednje: učni načrti in predmetniki so se postopoma oblikovali ob učiteljih praktikih, redkeje ob impulzih od drugod ali z vrha prosvetne oblasti. Ta je posegla vmes le občasno in z dekreti formulirala mnenje in utemeljitve praktikov in šolskih nadzornih organov. Veliko so škodila sistematični vzgoji gluhe mladine v 19. stoletju različna birokratska zavlačevanja pristojnih oblasti v zvezi s programom dela in učenja gluhih. Togo je bilo tudi strokovno mnenje učiteljev gluhih, ki so celo mestoma zahtevali učenje kretnje namesto boljšega glasovnega govora; v tem je bila konservativna struja še dolgo časa ovirala polet govorne metode. V začetku 20. stoletja se je stanje v zvezi s tem nekoliko izboljšalo. Kazalo je, da bo nastopila »zlata doba« oralne me-

tode. Idealni so bili programi, načrti in osvojene metode dela. Kljub temu, da so bili naši učitelji zelo usmerjeni v strokovno delo na nemških in avstrijskih šolah za gluhe, je bilo stanje kar zadovoljivo. Načrte in uspehe je delno prekrizala prva svetovna vojna, ko je izobraževanje gluhe mladine šlo dokaj rakovo pot. Po prvi svetovni vojni so odlični slovenski učitelji gluhih z dolgoletno pedagoško prakso ustvarili dokaj dober učni program in načrt za izobrazbo gluhe mladine v osnovni šoli, obogateni z naukom in navdušeni nad delovanjem gluhih v svetu. S tem je bil položen dokaj soliden temelj za nadaljnjo rast specialnega šolstva za gluho mladino na osnovni stopnji.

Med štiri leta dolgo okupacijsko dobo se stanje ni popravilo, nasprotno, dokaj otežilo glede na hude posledice vojne in okupacije. Po vsej verjetnosti je bil v rabi stari učni načrt s korekturami, ki jih je zahtevala okupacijska oblast. Pouk je bil okrnjen, učencev je bilo na zavodu manj, ker so bile pokrajinske meje med 3 okupacijskimi oblastmi in so učeneci iz Štajerske in Gorenjske ostali doma. Tudi nekaj učiteljev gluhih je bilo interniranih zaradi sodelovanja z OF. Tako da je šolstvo te dobe v splošnem le životarilo.

OPOMBE

1. Schmidt: Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem II. — 1964, str. 288. — 2. Valentin Stanič: Feuilleton iz »Soče«. Spisal Paulus. V Gorici 1873. Natisnil Paternolli. — 3. Anton Rudež: Gluhonemi, Gorica 1894. — 4. Janez Koprivnik: Gluhomutec in nje obrazovanje, Maribor 1888. — 5. Zbirke zakonov in ukazov v ljudskem šolstvu na Kranjskem, Lj. 1895, str. 47. — 6. Dr. Ljubomir Savič: Škola za gluhoneme devojčice u Šmihelu, Defektologija IX., 1973, št. 1., str. 11. — 7. Lehrplan und methodische Instructionen für die Tubstummen — Schulen (Anstalten Ungarns-Budapest 1901). — 8. Prvo letno poročilo Kranjskega ustanovnega zavoda za gluhoneme, (v slov. in nem. jeziku) - Lj. 1907. — 9. Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani, Lj. 1940. — 10. Učni načrt s predmetnikom za gluhoneme otroke osnovne šole - Lj. 1931 (tipkopis). — 11. Marija Ravnikar: Važnost prdšolske vzgoje za gluhoneme, Štirideset let gluhonemnice v Ljubljani, Lj. 1940, str. 96. — 12. Prim. v brošuri Pomoč najbednejšim (Spisal V. Mazi) Lj. 1941 str. 16.